

Behoefteonderzoek Taktila® in musea

Blind kunst kijken

Bo Looijens

Derde leerjaar docent Beeldende Kunst en Vormgeving, Academie voor Beeldende Vorming in Tilburg

8-12-2016 tot 10-03-2017

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Omschrijving opdracht	3
Inleiding	4
Hoofdstuk 1 – Kunst en een visuele beperking	5
<i>1.1 Ervaringen van visueel beperkten met het beoefenen van kunst</i>	
<i>1.2 Ervaringen van Visueel beperkten met het beschouwen van kunst</i>	
Hoofdstuk 2 – Behoeftte aan kunst onder mensen met een visuele beperking	6
Hoofdstuk 3 – Het museumbezoek	7
<i>3.1 Musea met een speciaal programma</i>	
<i>3.2 Musea zonder een speciaal programma</i>	
Hoofdstuk 4 – Taktila	9
Hoofdstuk 5 – Behoeftte aan Taktila	10
Hoofdstuk 6 – Taktila in het museum	11
Hoofdstuk 7 -- Taktila programma voor musea	12
Conclusie	13
Bronvermelding	13
Bijlagen	14
<i>1. Interviewvragen musea</i>	
<i>2. Interviewvragen mensen met een visuele beperking</i>	

Voorwoord

Door een stage die mijn zus had gelopen bij beeldend kunstenaar Jofke van Loon, ben ik in het derde jaar van mijn studie Docent Beeldende Kunst en Vormgeving met haar in contact gekomen. Dit was naar aanleiding van een presentatie die we kregen op school over Special Guests bij het Van Abbemuseum: een programma voor onder andere mensen met een visuele beperking. Ik vond dit zo ontzettend interessant dat ik met mijn zus naar Jofke ben meegegaan om haar te helpen.

Ik vind het erg prettig dat ik mijn stage hier kon volbrengen, gezien ik erg veel interesse heb voor bijzondere doelgroepen in het onderwijs. In mijn vorige stage heb ik me gefocust op kinderen met leerproblemen, nu leek het me goed te focussen op deze doelgroep. Zo kan ik mijn educatieve programma's verder leren differentiëren op basis van een heel ander gebied. Hopelijk kan ik zo een steentje bijdragen om de drempel om naar het museum te gaan, kleiner te maken voor mensen met een visuele beperking.

Omschrijving opdracht

De bedoeling is om de Taktila methode® van Jofke van Loon te introduceren bij musea. Deze methode brengt blinde en slechtziende mensen in de beeldende wereld door deze te laten voelen. Met behulp van het voelbaar kleurensysteem en voelbare illustraties zal een educatief programma worden geschreven voor musea, inclusief uit te voeren praktijkopdracht. Deze ontwerp ik onder begeleiding van Jofke. Hiervoor zijn een aantal dingen van belang:

- **Taktila® leren kennen.**
  - a. Dit zal gebeuren door literatuur te lezen.
  - b. Aanwezig te zijn bij de praktijklessen van Studio Xplo.
  - c. Presentaties van Jofke bij te wonen.
- **Onderzoek over de doelgroep voor het museumprogramma.**

Het onderzoek moet goed onderbouwd zijn en volgens wetenschappelijke protocollen beschreven. Het moet gaan over blinden en/of slechtzienden volwassenen en/of senioren. Informatie over de doelgroep kan ik halen uit de cursussen, uit de literatuur die aanwezig is en door middel van de interviews.
- **Musea introduceren met methode en het educatieve programma.**

Door mijn contact met musea wil ik achter verschillende dingen komen. Ik hoop meer te weten te komen over de programma's die zij reeds gebruiken. Zo kan ik kijken welke onderdelen aansluiten bij mijn programma. Daarnaast probeer ik door middel van vragen mijn programma zo aansluitend mogelijk te maken voor de musea, zodat ze deze direct zouden kunnen gebruiken.

Mijn einddoel is om een passend educatief programma te hebben. Zowel interessant voor mensen met een visuele beperking als voor musea.

Inleiding

Er zijn ontzettend veel gradaties binnen een visuele beperking. Deze zijn uit te leggen volgens de begrippen gezichtsscherpte en gezichtsveld. Gezichtsscherpte is hoe scherp iets wordt waargenomen vanaf een bepaalde afstand. Gezichtsveld betekent onder welke hoek er waargenomen kan worden ten opzichte van de middellijn van het hoofd. Normaal is deze 180 graden (Asselbergs, 2011). Een persoon wordt gezien als een slechtziend persoon wanneer de gezichtsscherpte 30% is of lager of als deze persoon een gezichtsveld heeft van minder dan 20 graden ten opzichte van de middellijn. Een persoon met een gezichtsscherpte van minder dan 5% en een gezichtsveld van minder dan 10 graden, wordt als blind beschouwd (Blindenzorg Licht en Liefde, 2014). Maatschappelijk blinden zitten tussen deze twee groepen in (Asselbergs, 2011).

Ondanks dat veel musea bezig zijn met het opzetten van een educatief programma of rondleiding voor beperkte mensen, is er nog steeds een groot gebrek aan openstelling te merken voor mensen met een visuele beperking. Dit is te concluderen uit resultaten van de afgenomen interviews met mensen met een visuele beperking. De mogelijkheden van mensen met een andere beperking liggen in de wereld van de kunsten breder. Met een lichamelijke beperking moet het museum vanaf 2016 volgens een nieuwe wetgeving ten alle tijden toegankelijk zijn (Vos-Swinkels, 2016) en voor mensen met een cognitieve beperking kom je al erg ver met een goed gespecialiseerd educatieteam. Doven kunnen beeldende kunst bekijken en lezen wat erover geschreven staat. Dit schiet voor blinden vaak te kort. Er worden vaak alleen verhalen verteld over de werken, waardoor de visueel beperkte mensen niet zelf op onderzoek uit kunnen gaan. Daarom is het cruciaal aandacht te besteden aan deze doelgroep.

Dit onderzoek is een theoretische onderbouwing voor de ontwikkeling van een educatief programma binnen het museum. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de Taktila methode®: een methode waarmee visueel beperkte mensen inzicht kunnen krijgen in visuele begrippen. In dit onderzoek zal de focus vooral liggen op de doelgroep volwassenen met een visuele beperking tussen de leeftijd van 21 en 65. Dit is namelijk de doelgroep waarop de grootste interesse voor kunst aanwezig is. De participanten aan het onderzoek waren erg open, waardoor er interessante gesprekken voortkwamen uit de afgenomen interviews. Alle geïnterviewde personen zijn geïnteresseerd in kunstbeoefening.

Bij iedere participant werd onderscheid gemaakt tussen blind, maatschappelijk blind of slechtziend en of zij een visueel geheugen hebben. Een visueel geheugen houdt in dat de persoon in kwestie nog in beelden kan denken. Als er vermeld staat dat de persoon blind geboren is, dan heeft deze persoon geen visueel geheugen.

Hoofdstuk 1 – Kunst en een visuele beperking

Het ligt voor de hand te denken dat het met een visuele beperking erg lastig is een introductie te krijgen in de beeldende kunsten. De naam zegt het namelijk al: beeld. Iets waar mensen met een visuele beperking nooit mee in aanraking zijn gekomen of niet meer mee in aanraking gaan komen. Toch zijn er kunstbeoefenaars die met hun visuele beperking prima uit de voeten kunnen in de wereld van de kunsten. In dit hoofdstuk wordt hierover verdere toelichting gegeven.

1.1 Ervaringen van visueel beperkte mensen met het beoefenen van kunst.

Uit afgenomen interviews is te merken dat mensen met een visuele beperking actief bezig zijn met kunstbeoefening. Zowel zelf kunst maken als kunst beschouwen. In beide gevallen is voelen daarbij een groot aspect voor de beeldvorming van de mensen. Als ze aan het maken zijn, is het fijn dat hetgeen waarmee ze bezig zijn voelbaar is. Zo kom je al gauw uit bij driedimensionale objecten, maar het kan zeker anders.

Jofke van Loon geeft workshops aan mensen met een visuele beperking. Hierbij focust ze zich vooral op het platte vlak. Voor alle cursisten wordt een maatje aangewezen, die de cursist kan helpen wanneer nodig. Bovenal kunnen de cursisten zelf aangeven wat ze willen maken en geeft Jofke tips. Het atelier staat vol met voelbare lesmiddelen en schildermaterialen, die de cursisten kunnen gebruiken om hun werk zowel visueel als voelbaar interessant te maken. De cursisten zijn tevreden over hoe dit voor hen aangeboden wordt. Er wordt vooral gekeken naar de mogelijkheden van de cursisten, niet naar de beperkingen.

M. van Oers, een van de deelnemers aan dit onderzoek is zeer slechtziend en heeft weinig visueel geheugen. Zij is beeldhouwster en maakt voornamelijk organische, abstracte beelden. Zelf noemt ze het dynamisch en sierlijk. Met haar beelden heeft ze al regelmatig geëxposeerd in verschillende musea. Wat erg opvalt, is dat ze een eigen manier van werken heeft. Dit komt helemaal naar boven wanneer haar man, J. van Oers, wat over het werk vertelt. Hij is blind vanaf zijn 35^e, maar heeft in tegenstelling tot M. nog een visueel geheugen. Hij vertelt dat een van haar werken nog niet compleet is, omdat haar hand er nog niet helemaal in aanwezig is.

1.2 Ervaringen van visueel beperkte met het beschouwen van kunst

Zoals eerder benoemd is voelen een belangrijk aspect van beeldvorming van de doelgroep. Daarom is het bij het beschouwen van kunst belangrijk dat er aan het beeld gevoeld kan worden. Voor blinden en slechtzienden vervangt dit het kijken zoals wij het met onze ogen doen. Vaak staan ze op deze manier meer stil bij bepaalde zaken dan wat wij met onze ogen doen. Denk bijvoorbeeld aan structuur, temperatuur en zwaarte (Kabel, 2016).

Tweedimensionale werken bekijken is over het algemeen moeilijker voor hen, omdat het lastig is om een totaalbeeld te vormen van het werk. Vaak is de voorstelling niet te voelen, maar alleen de lagen verf die door de kunstenaar zijn aangebracht en dat zelfs niet eens, denk bijvoorbeeld aan fotografie. Voor mensen met een visuele beperking zijn dergelijke werken niet interessant. Veel van deze werken kunnen mensen met een visuele beperking alleen maar ervaren door de beschrijving van een ziende persoon.

Hoofdstuk 2 – Behoeftes aan kunst onder mensen met een visuele beperking

Het Van Abbemuseum merkte dat het bezoekerscijfer van mensen met een beperking onder de visueel beperkte erg laag was. Dit was afgemeten naar aanleiding van onderzoeken vooraf afgenomen ten behoeve van het Special Guests programma. De oorzaak was met name dat er geen programma voor deze mensen aanwezig was. Dankzij het Special Guest programma stegen de bezoekerscijfers onder deze doelgroep (Vos-Swinkels, 2016). Dit is een voorbeeld waaruit blijkt dat mensen wel degelijk geïnteresseerd zijn in kunst. Dit hoofdstuk bespreekt de behoeftes die achter de museumbezoeken schuilen.

Mensen met een visuele beperking hebben behoefte aan het bezoeken van een museum. Ze willen graag in aanraking komen met kunst, maar hebben hier nooit eerder de kans voor gehad. Er werd namelijk bijna niets aangeboden voor deze doelgroep. Dit is jammer, aangezien er wel interesse is. Uit cijfers van het SCP is gebleken dat een op de vijf Nederlanders deelneemt in de kunsten. Van de 320.000 visueel beperkten in Nederland (Visio, 2016), zouden er ongeveer 64.000 geïnteresseerden zijn.

Daarnaast is sowieso het visuele, waaronder beeldende kunst, veel belangrijker geworden binnen onze maatschappij. Veel mensen kijken tv, lezen de krant of zitten op social media. Op veel van deze visuele media is kunst of visueel vermaak te zien. Mensen worden er steeds vaker mee geconfronteerd in het dagelijks leven. Het kan zijn dat daarom de nieuwsgierigheid ontzettend groeit. Al is niet iedereen het daarmee eens. Gert Jan Bouwman, blind geboren, zegt hierover dat de visuele maatschappij blinden niet buitensluit, omdat alles oppervlakkiger wordt (Vroom, 2015). Er zijn ook mensen die zich er wel aan kunnen ergeren, zoals J. en M. van Oers. Zij vertellen dat doordat de maatschappij steeds visueler wordt, er veel problemen ontstaan. Ze noemen bijvoorbeeld geluidloze elektrische auto's of de ontoegankelijke reisplanner van NS: 'de oogvereniging probeert hier al lang iets aan te doen, maar het wil niet baten.'

M. van Oers voegt daar aan toe dat kleur zo ingebakken zit in onze samenleving en functies heeft gekregen. Daarom zou het betekenisvol zijn deze kleuren te leren kennen. Als blinden of slechtzienden sommigen aspecten van de wereld niet kunnen leren begrijpen, is er kans dat ze terecht komen in een sociaal isolement (Duives, 2016).

E. van Gils, zeer slechtziend met vervaagd visueel geheugen, noemt dit aspect ook. Mensen met een visuele beperking die geïnteresseerd zijn in kunst willen volgens haar graag weten hoe een werk eruit ziet. Voor sommige werken kan het dan erg moeilijk worden om hierover mee te praten met ziende mensen. Bijvoorbeeld bij abstracte werken. Hierbij is het lastig een goede beschrijving te geven of het goed voor te kunnen stellen. Het ongewenst niet kunnen participeren in bepaalde onderdelen van de maatschappij kan zorgwekkende situaties opleveren.

Als antwoord op de behoefte van mensen met een visuele beperking toegang te hebben tot het visuele, met in dit geval in het bijzonder de kunsten, zijn er een aantal projecten gaande die in deze behoefte voorzien. Denk aan het Special Guest programma bij het Van Abbemuseum en de Taktila methode® van Jofke van Loon.

Hoofdstuk 3 – Museumbezoek

De naam Van Abbemuseum ziet men al gauw verschijnen als het gaat over participatie in de kunsten voor mensen met een (visuele) beperking. Door de nieuwe wetgeving over verplichte toegankelijkheid van openbare gebouwen en de cijfers die de tours het Van Abbemuseum hebben opgeleverd, is een handjevol andere musea begonnen met het opzetten van een speciaal programma. Zo ook voor visueel beperkte mensen. Ieder museum doet dit op een andere manier. Sommigen bieden een aangepast programma, anderen staan open voor een aangepast programma en sommigen doen niets. Het volgende hoofdstuk bespreekt de ervaringen van museumbezoekers met een visuele beperking.

3.1 Musea met speciaal programma

Van Abbemuseum, Van Goghmuseum en Museum Beelden aan zee, worden regelmatig genoemd door de geïnterviewden. Deze musea bieden een speciaal programma voor mensen met een visuele beperking. Buiten dat de beelden in de musea aangeraakt mogen worden door de deelnemers van een rondleiding, bieden deze musea vaak nog een alternatieve beleving waarmee visueel beperkte museumbezoekers een werk kunnen ontdekken. Denk aan een 3D print van een beeld dat niet aangeraakt kan worden. Doordat deze prints relatief klein zijn, kan er vaak ook makkelijker een voorstelling van gemaakt worden. Het nadeel is dat de schaal van het beeld vaak niet reëel is. Daar kunnen soms wat misverstanden over ontstaan. Elise, blind geboren, vertelt hierover in het boek *Blind en beeld* (Vroom, 2016): ‘Aan het geluid dat een paard maakte dacht ik dat het een heel klein beestje was, maar niets bleek minder waar.’

Waar de meningen flink over verschillen, zijn de replica's van de tweedimensionale werken. Er wordt veel gebruik gemaakt van bijvoorbeeld 3D prints of gearceerde afbeeldingen. M. Kooijmans, maatschappelijk blind sinds 10 jaar met herinnering van felle kleuren, vertelt hierover dat het moeilijk is eruit te komen waar het werk nu echt over gaat. Je hebt er hulp bij nodig van iemand die over het werk kan vertellen om het te kunnen begrijpen. Aan de andere kant vind M. van Oers de reliëfbeeldingen mooi gemaakt. Ze vindt alleen dat de kleur inhoudelijk zou toevoegen. Voor de meesten is het natuurlijk prettig dat er bij zo'n rondleiding een gids aanwezig is, zodat er verteld kan worden over de werken. Voornamelijk de tweedimensionale werken. C. Balemans is blind vanaf haar 2,5 en heeft geen visueel geheugen. Zijn voegt hieraan toe dat ze het vooral heel bepalend vindt wie er met je meeloopt door een museum: ‘Als deze persoon al heel duidelijk zijn mening geeft, is dat heel bepalend voor wat je uiteindelijk van het werk vindt. Je moet dus heel knap kunnen vertellen hoe een werk in elkaar zit. Hierbij is het vooral belangrijk beschrijvend te vertellen en niet veel van je eigen mening door te laten schemeren in het verhaal.’ Zo kan C. Balemans zelf wel een beeld vormen van hoe het werk eruit ziet.

3.2 Musea zonder speciaal programma

Sommigen vinden het niet erg om naar een museum te gaan waar geen programma wordt aangeboden. Meestal vragen ze het betreffende museum of het mogelijk is rondgeleid te worden of nemen iemand mee die kan begeleiden. Helaas zijn er een aantal musea die ontzettend slecht zijn ingericht voor mensen met een visuele beperking. M. van Oers vertelt hoe musea eerst open stonden voor mensen met een visuele beperking en nu niet meer, maar ook over musea waar een strikt beleid wordt gehouden dat je niet dichterbij dan een meter op het werk mag gaan staan. Mensen

die nog een klein beetje kunnen zien, kunnen daardoor niet van het werk genieten, maar betalen wel de volledige entreeprijs. Stichting Kubus heeft handreikingen uitgegeven van hoe dit verbeterd kan worden.

Het is zeker niet het geval dat ieder museum dat geen speciaal programma heeft voor bezoekers afstandelijk reageert. Het kan namelijk zo zijn dat de musea nooit vraag krijgen van mensen met een visuele beperking die hun museum komt bezoeken. Zo hebben J. en M. van Oers een keer meegemaakt dat er speciaal voor hen een rondleiding werd georganiseerd door de afdeling educatie van het Drents Museum, die ze als zeer prettig hadden ervaren. M. Kooijmans en C. Balemans nemen vaak een persoon mee naar het museum die hen kan rondleiden. Marieke heeft daarbij af en toe wel wat problemen gehad met haar blindengeleidehond. Maar meestal mag ze daarmee gewoon naar binnen.

Hoofdstuk 4 – Taktila®

J. van Loon is een van de personen die buiten musea om kunstbeoefening en -reflectie toegankelijk maakt voor mensen met een visuele beperking. Naar aanleiding van de cursussen die ze geeft aan mensen met een visuele beperking, vond ze het belangrijk dat deze doelgroep inzicht kreeg in visuele begrippen. Ze merkte namelijk dat sommige begrippen, zoals kleur, heel lastig uit te leggen waren zonder het te laten voelen. Daarom heeft ze de Taktila methode® ontwikkeld.

De complete Taktila methode® bestaat uit 15 mappen. Deze mappen leggen visuele begrippen uit door middel van voelbare afbeeldingen. De theorie bij deze mappen staat beschreven in een grootletterboek en audiobestanden. Zo kunnen educatieve instellingen zelfstandig met de methode werken. Een belangrijk onderdeel van de methode is kleur. Er is veel onderzoek gedaan door Jofke naar wat de beste manier is om de effecten van kleur objectief over te brengen aan visueel beperkte mensen. In eerste instantie ging zij uit van associaties van mensen. Daarbij vroeg ze zowel aan zienden als visueel beperken welke kleur ze zouden plaatsen bij een bepaalde textuur. Later bedacht ze dat het beter was om de texturen zo objectief mogelijk aan de theorie achter de kleur te verbinden. Zo wordt blauw gezien als een koele en ruimte scheppende kleur. Daarom is de kleur blauw glad. De kleur blauw voelt door deze textuur daadwerkelijk minder warm aan dan bijvoorbeeld magenta. Dit is een warme kleur. In totaal zijn er 15 Taktila® kleuren, waarin zowel de primaire, secundaire en tertiaire kleuren worden besproken. Ook zwart en wit komen er in voor. Aan de hand van deze kleuren worden termen uitgelegd die betrekking hebben tot kleur, zoals contrasten, polychroom en ruimtelijkheid van de kleuren. Het onderdeel licht en donker sluit hier ook bij aan (Van Loon, 2017).

Voor een blind persoon zonder visueel geheugen is het erg lastig om je in te kunnen beelden dat je iets driedimensionaals kan vertalen naar het platte vlak. Daarom is in de methode het onderwerp ruimtesuggestie opgenomen. Dit behandelt onderwerpen als verkorting, perspectief en de gulden snede. De andere mappen van de methode bevatten theorie over compositie, vorm & structuur. Compositie gaat in op de indeling van een kunstwerk. Vorm & structuur gaat vooral in op texturen, eigenschappen van vormen en arceertechnieken.

Zo zijn de meeste onderwerpen uit de visuele wereld vertaald naar het voelbare platte vlak. Als dit niet duidelijk genoeg is, zijn er 3D modellen te voelen van de verschillende onderdelen. Zo is er op verschillende manieren rekening gehouden met de belevingswereld van iemand met een visuele beperking en kan er een hoop ingezet worden om de visuele boodschap over te brengen.

Hoofdstuk 5 – Behoeftte aan Taktila®

Naast de leermiddelenkisten zijn er extra panelen, kleurkaarten, stickers, kunstpuzzels, replica's van kunstwerken en 3D modellen waarbij de Taktila methode® is toegepast. De cursisten van Studio Xplo kunnen hier gebruik van maken wanneer ze dat willen. Uit de interviews is gebleken dat toepassing van de Taktila methode® kunstparticipatie toegankelijk en vooral leuk maakt voor de visueel beperkte doelgroep.

Als eerste vinden veel cursisten de borden die in het atelier staan erg mooi gemaakt. Stuk voor stuk genieten ze van het ontdekken van de kleuren. Sommigen kunnen de kleuren zelfs al zonder geheugensteun benoemen. M. van Oers zegt dat ze de voelbare kleuren vindt toevoegen aan een schilderij. Voor een van haar sculpturen heeft zij de Taktila methode® zelf toegepast. Doordat ze had geleerd wat de kleuren inhielden, wist ze goed welke kleuren ze wilde gebruiken om haar idee uit te drukken. Veel ziende kunstenaars willen dit ook graag bereiken met hun kunst (Duives, 2016). Je kan een groot deel van de boodschap mislopen als je niet weet hoe de kleuren aanvoelen. Taktila® zorgt er voor dat visueel beperkten intensiever kunnen participeren in de kunsten.

Er zijn altijd kleuren in een kunstwerk aanwezig. Deze kunnen wel beschreven worden, maar volgens J. van Loon kom je dan toch niet diep genoeg bij de kern.

In haar Taktila® presentatie (2016) vertelde J. van Loon dat ze met het hoofdstuk over perspectieftekenen een interessante ervaring heeft gehad met een cursist B. Joung. Hij is blind en heeft weinig visueel geheugen. Hij had een herinnering van zijn ouderlijk huis die hij graag wilde schilderen. J. van Loon stelde voor dit in perspectief te doen. Samen met een stagiaire hebben ze de theorie uitgelegd en laten voelen, waardoor B. Joung in staat was volledig zelfstandig een perspectivisch kloppend schilderij te maken. B. Joung begreep de stof vrij snel nadat hij de voorbeelden had gevoeld. Mensen herkenden het huis en het landschap van Aruba in het schilderij. Taktila® blijkt dus een handig hulpmiddel wanneer dieptewerking wordt overgebracht aan een visueel beperkt persoon. Daarbij heeft B. Joung door deze ervaring meer inzicht gekregen in de visuele wereld.

Het grootste doel van J. van Loon is om deze methode op meerdere plekken in de praktijk te zien. Zeker omdat ze ziet dat het ontzettend veel toevoegt voor blinde mensen om over de ziende wereld te kunnen leren. Ze kunnen meer participeren, inhoudelijker gesprekken voeren over ziende begrippen, meer genieten van kunst en wellicht nog het meest belangrijk: hun belevingswereld delen met anderen.

Hoofdstuk 6 – Taktila® in het museum

In de inleiding is besproken dat veel meeste musea nog te kort schieten met betrekking tot de toegankelijkheid voor mensen met een visuele beperking. Musea zonder programma kunnen mensen met een visuele beperking enkel een rondleiding aanbieden. Je wordt al snel beïnvloed door de mening van de rondleider. Bij musea met een speciaal programma kunnen onder andere driedimensionale beelden, replica's en reliëfbeeldingen aangeraakt worden. Toch geven de tweedimensionale replica's vaak te weinig informatie over het werk. Taktila® zou het missende aspect kleurbeleving in kunnen vullen.

Uit de interviews is gebleken dat Taktila® goed bevalt bij visueel beperkte mensen waar het gaat om kunstbeschouwing. Uit de interviews blijkt de te onderscheiden kleuren het meest interessante aspect. C. Balemans vermeldt dat je de kleuren niet persé hoeft te begrijpen. Door middel van de verschillende texturen waar Taktila® gebruik van maakt wordt het werk al interessanter om te voelen. Persoonlijk vindt ze dit interessanter dan de veelgebruikte reliëfplaten. E. van Gils vertelt dat het waarschijnlijk ook boeiend is voor mensen zonder visuele beperking. Deze mensen zullen ook verleid worden om de replica's van de werken te voelen. Ze vertelt dat alle zintuigen kunnen toevoegen. Zo zou een ziend persoon ook meer informatie uit een kunstwerk kunnen halen door een replica te voelen. E. van Gils vertelt hoe dit haar verbaasde bij de Taktila® replica van de Victory Boogiewoogie van Piets Mondriaan die bij Studio Xplo hangt. Met behulp van de Taktila methode® ontdekte ze dat er een stukje huidskleur in het schilderij voorkwam.

Het enige waar de meeste gebruikers van de Taktila methode® moeite mee hadden, was de hoeveelheid van informatie. Omdat je met een visuele beperking eerst naar details kijkt en later naar het geheel, kan de hoeveelheid van informatie aan kleur en vorm te veel worden om in één keer te verwerken. Dit kan natuurlijk de bedoeling zijn als een werk visueel ook op deze manier overkomt. Echter kan in sommige gevallen de voorstelling niet goed voorgesteld worden door de visueel beperkte beschouwers.

Een oplossing voor dit probleem was door de bevrageden erg snel gegeven. Volgens hen was het makkelijk op te lossen door het schilderij op te delen in verschillende onderdelen, waardoor stap voor stap het totaalbeeld gevormd kon worden. Hierdoor is er meer focus op de onderdelen in het werk die van belang zijn.

Hoofdstuk 7 – Taktila® programma voor musea

Op basis van het onderzoek naar de Taktila methode® in het museum, heb ik een educatief programma opgezet. Dit programma is gericht op de ideeën, behoeften en wensen van visueel beperkte mensen die uit dit onderzoek zijn gekomen. Het educatief programma is divers inzetbaar en makkelijk te differentiëren binnen verschillende musea. Het kan namelijk toegepast worden op bestaande werken in de musea.

Het is belangrijk dat het hoofddoel kunstonderwijs is. Dat Taktila® een revaliderend karakter heeft is mooi meegenomen.

Benodigdheden:

- **Rondleider.** Iemand die de Taktila methode® kent en deze kan uitleggen aan de deelnemers van de rondleiding.
- **Begeleiders.** De eerste introductierondleiding met Taktila® is het handig extra ondersteuning te hebben, zodat de deelnemers de kleuren zo optimaal mogelijk kunnen leren.
- **Kunstwerken.** Het is belangrijk dat in de werken kleur een grote rol speelt en deze niet al te moeilijk zijn qua samenstelling, aangezien de Taktila methode® gebruik maakt van 15 basiskleuren. Daarnaast moet de compositie van het werk niet te moeilijk zijn. Deelnemers kunnen dan namelijk het overzicht kwijtraken.
- **Replica's.** In het lesprogramma wordt uitgegaan van replica's van 2 tot 3 werken in het museum. Vanwege de wachttijd bij het voelen van de werken door de deelnemers is het wenselijk per kunstwerk ten minste 5 replica's te hebben. Zo kunnen meer mensen tegelijk het werk bezichtigen.
Het is mogelijk deelreplica's te laten maken van een werk met een complexere voorstelling. Het werk wordt opgedeeld in verschillende onderdelen, zoals eerst de achtergrond, dan de basisobjecten in de voorstelling en dan een geheel met details. Zo krijgen de deelnemers meer overzicht over de opbouw van het schilderij.
- **Taktila kleurenkaarten.** Hierop staan de 15 Taktila® texturen met daarnaast de naam van de kleur. Deze kaarten zijn voorzien van braille. Mocht het zijn dat een deelnemer geen braille kan lezen, kan dit er met een penfriend opgelost worden of met hulp van een begeleider.

Het programma met de replica's is maar één keer toepasbaar voor dezelfde groep. Omdat het wenselijk is zoveel mogelijk uit deze replica's te halen, zijn er alternatieve programma's mogelijk:

- **Andere onderwerpen**
In een later stadium of wanneer er nieuwe deelnemers meedoen aan de rondleiding, kunnen dezelfde replica's worden gebruikt voor een ander onderwerp. Zo kan met de methode bijvoorbeeld ook compositie en dieptesuggestie besproken worden.
- **Zelfstandig in het museum**
Wanneer de eerste inleidende rondleiding is geweest, kunnen de replica's van de kunstwerken naast de originele werken gehangen worden. Hierdoor kunnen de mensen met een visuele beperking als ze terugkomen naar het museum de werken zelfstandig nogmaals bezichtigen. Daarnaast is het open voor het verdere publiek in het museum. Deze zouden ook verrijkt kunnen worden door de tactiele aspecten van het werk mee te krijgen.
- **Workshops**
Met behulp van de methode kunnen workshops blind schilderen gegeven worden. Deze zijn voor iedereen toegankelijk. In de workshop wordt de kleurenleer uitgelegd. De deelnemers kunnen daarna door middel van Taktila® stickers op de verfpotten de kleuren voelen. J. van Loon verzorgt trainingen aan professionals en workshops aan de doelgroep.

Conclusie

Met betrekking tot mijn educatief programma, is Taktila® in dit onderzoek naar voren gekomen als een zeer interessante methode om toe te passen. Het is boeiend hoe visueel beperkte mensen de wereld van de ziende kunnen ontdekken en deze zelfs uiteindelijk kunnen begrijpen en toepassen. Participanten vinden het spannend om kleuren te ontdekken. Daarbij wordt de methode toegankelijk beschouwd en makkelijk aan te leren.

Een dergelijke methode wordt nog niet gebruikt binnen musea. Er wordt in de programma's veel omschreven, maar tactiele kleurbeleving wordt nog niet toegepast.

Bronvermelding

Asselbergs, M.B., Imhof, S., Keunen, J.E.E., Limburg, J.J., Rens, G.H.M.B. van, Verezen, C.A., (2011). Feiten & cijfers over blind of slechtziend zijn. *Bartiméus Sonneheerdt, Geneeskunde*, 2011(155), 34-61.

Blindenzorg Licht en Liefde. (2014). *Blind of slechtziend: een visuele handicap*. Geraadpleegd op 18 januari 2017, van <http://www.blindenzorglichtenliefde.be/nl/meerweten/index/2325>

Duives, L. (2016). *Dat voelt grappig aan: Een onderzoek naar de Taktila methode en kleurbehoefes van visueel gehandicapten*. Bachelor scriptie. Tilburg University.

Kabel, G. (2016). *Kunst op de tast*. Geraadpleegd op 8 januari 2017, van <https://kubes.nl/kunstenaars>

Loon, J. van. (2017). *De Taktila Methode: Inleiding in de beeldende middelen*. Tilburg: Studio Xplo. 9789082016139

Visio. (2016). *Partially sighted or blind*. Geraadpleegd op 14 januari 2017, van <http://www.visio.org/en-gb/partially-sighted-or-blind>

Vos-Swinkels, M. (2016). *5 tips van het van Abbemuseum over het bereiken van 'Special Guests'*. Geraadpleegd op 10 januari 2017, van <https://www.cultuurmarketing.nl/5-tips-van-het-van-abbemuseum-over-het-bereiken-van-special-guests/#>

Vroom, C. (2016). *Blind en beeld*. Den Haag: Uitgeverij Komma. 9789491525551

Bijlagen

1. Interviewvragen musea

Contact:

1. Wie gaat er over de toegankelijkheid uw museum?
2. Zo niet: wie gaat er over educatie?
3. Heeft u tijd om een paar vragen te beantwoorden?
4. Zo niet: is er een ander moment waarop het gelegen komt?

Vraag:

5. Hoeveel mensen met een visuele beperking komen gemiddeld per jaar naar uw museum?
6. Heeft u het idee dat deze vraag groter is dan de mensen die daadwerkelijk gaan?
7. Zou u meer mensen uit deze doelgroep naar het museum willen krijgen?

Programma:

8. Heeft u al een programma dat zich speciaal focust op blinden en slechtzienden?

Ja:

- a. Hoe ziet dit programma eruit?
- b. Wanneer vindt het zich plaats?
- c. Wat is het doel van het programma?
- d. Wordt er iets gedaan aan kleurbeleving?

Nee:

- e. (Waarom) heeft het museum ervoor gekozen dit niet te doen?
- f. (Hoe) biedt u een alternatief programma aan voor deze doelgroep?
- g. Is het museum geïnteresseerd om iets te doen voor mensen met een visuele beperking?

Feedback:

9. Hoe bevalt dit bij mensen met een visuele beperking?
  - a. Kan u benoemen wat ze er goed aan vinden en wat minder?
10. Wat vindt u zelf de plus- en minpunten aan uw programma?

2. Interviewvragen mensen met een visuele beperking

Persoonlijke ervaringen visuele beperking:

- Ben je blind of slechtziend?
- Vanaf wanneer heb je je visuele beperking?
- Wil je mij vertellen hoe je toentertijd met de verandering van je zicht bent mee omgegaan?
- Mag ik weten of je er nu/ondertussen anders mee om gaat?
- Hoe gaan anderen met jouw visuele beperking om?
Mensen, organisaties.
- Waar loop je (figuurlijk) tegenaan?
- Ervaar je ook voordelen van het niet (zo goed) zien?

Persoonlijke ervaringen met beeld:

Alleen van toepassing slechtzienden/mensen die op een latere leeftijd blind zijn geworden:

- Heb je nog een visueel geheugen?
- Maak je daar gebruik van?
  - Op wat voor manier?
  - Creatief?
  - Denk je in beelden?

Uitleggen wat ik met beeld bedoel.

- Ben je graag bezig met beeld?
- Kan je je iets voorstellen bij beeld?
- Wat zeggen begrippen zoals perspectief, kleur en contrast jou?
Perspectief:
Kleur:
Contrast:
- Gebruik jij of anderen hulpmiddelen om beeld uit te leggen?
  - Welke?
  - Zijn die betekenisvol voor jou?

Persoonlijke ervaringen met kunst:

- Heb je interesse in kunst?
  - Bezichtigen of maken?
Bezichtigen:
    - Naar welke musea ben je wel eens geweest?
    - Hoe maakten zij kunst toegankelijk voor jou?*Maken:*
    - Hoe ga je te werk?
    - Wat vind je belangrijke elementen in een werk dat je maakt?
- Heb je een bijzondere ervaring met een kunstwerk of een beeld?

- Wat spreekt je aan in kunst?

Musea en toegankelijkheid:

- Vind je dat musea toegankelijk zijn voor mensen met een visuele beperking?
- Wat denk je dat er beter kan?
- Wat vind je de meest prettige methode die is toegepast in een museum om een werk uit te leggen?

De Taktila methode:

- Heb je ooit eerder met Taktila gewerkt?

Uitleggen wat Taktila inhoudt en hoe we mensen ermee willen helpen. O.a. een map (met een beeld dat je uitlegt), het kleurenmengbord, de Picasso replica als voorbeeld meenemen. Kennis maken met een aantal voorbeelden.

- Is Taktila een betekenisvolle methode voor jou?
- Wat zijn voor jou positieve punten aan de Taktila methode?
- Wat zijn de dingen die voor jou minder goed werken in de Taktila methode?
- Denk je dat je beeld beter kunt begrijpen met behulp van Taktila?
- Denk je dat Taktila zou kunnen bijdragen aan de toegankelijkheid van musea voor blinden en slechtzienden?
- Jofke hoopt mensen met een visuele beperking meer inzicht te kunnen geven in de visuele wereld, zodat zij met deze wetenschap anderen op hun beurt inzicht kunnen geven in hún belevingswereld.
Denk je dat Taktila zou kunnen bijdragen aan meer wederzijds begrip tussen visueel beperkte en ziende mensen?

Reflectie op interview:

- Heb je nog iets dat je wilt vertellen wat je van belang vindt voor mijn onderzoek?
- Is het betekenisvol voor je dat ik dit onderzoek doe?
- Vind je het prettig dat er aandacht wordt besteed aan jouw ervaringen als onderdeel van dit onderzoek?
  - Heb ik dit op een zo effectief mogelijke manier gedaan?
- Vond je het een prettig gesprek?